

Lär känna taktila bilder

För dig som vill veta mer om att läsa bilder med fingrarna

Välkommen!

Den här broschyren vänder sig till dig som i något sammanhang träffar ett barn med grav synnedsättning eller blindhet och som vill förstå hur taktila bilder fungerar. Du kanske är en släkting eller vän som vill kunna läsa saga eller pyssla och skapa tillsammans med barnet? Eller så är du barnets pedagog och vill prata om taktila bilder i läromedel och använda taktila element för att stötta barnets minne. Oavsett varför du läser den här broschyren hoppas vi att den hjälper dig att lära känna taktila bilder.

Innehåll

Varför bilder när barnet inte kan se?	4
Samla erfarenhet	5
Målet - att förstå och dra egna slutsatser	5
Vad är taktila bilder?	7
Läsa bilder visuellt och taktilt	7
Utformning	9
Taktila bilderböcker	12
Börja läsa	14

Varför bilder när barnet inte kan se?

Bilder är en viktig del av vår omvärld och som seende översköljs du dagligen av bildintryck utan att du reflekterar över det. Genom bilderna får du information som personer med synnedbrettning inte har tillgång till. Barnet med synnedbrettning och blindhet behöver därför mycket hjälp i början. Både för att förstå hur bilder i omvärlden används och för att lära sig den taktila bilden som informationskälla eller kulturellt uttryck.

Förståelse ger mening

Saker som vi inte förstår känns ofta tråkiga och ointressanta. För att barnet med synnedbrettning ska känna att bilder är meningsfulla behöver det möta dem och lära sig hur de kan vara till glädje och nytta.

Men hur förklarar vi vad en bild är? Det är inte alltid lätt att beskriva hur något tvådimensionellt representerar något tredimensionellt, även om personen är seende och bekant med bilder. Att förklara bilder för någon som inte ser är ännu svårare, speciellt om du själv inte är van vid taktila bilder.

Samma bild utförd tvådimensionellt och med taktil kollagebild. Ur originalboken och taktila bilderboken **Totte bakar**.

Samla erfarenhet

Med hjälp av den visuella information du får som seende bygger du upp en erfarenhetsbank. Den kan du sedan använda för att dra slutsatser när du ser nya saker.

Om du tittar på bilden nedan ser du förmodligen genast att det är en hund. Kanske konstaterar du nästan lika snabbt att det är en pudel. Du vet att en bulldog också är en hund, fast den ser annorlunda ut. Det vet du eftersom du sett olika hundraser tidigare, både på bild och i verkligheten. Din erfarenhetsbank är avgörande för hur du förstår din omvärld.

Målet - att förstå och dra egna slutsatser

Barnet behöver förstå att bilder innehåller information, först då kan bilder bli intressanta. För att barnet ska kunna lära sig hur bilder representerar verkligheten behöver det öva på att förstå och tolka taktila bilder. Om barnet lär sig på vilka sätt en hund, ett träd eller en stol kan avbildas i taktila bilder kan det förstå av sammanhanget att bilden föreställer en hund. Med större erfarenhet kanske barnet också känner igen att det är en pudel.

Det krävs övning för att förstå hur ett visst föremål eller djur avbildas taktilt. Och ännu mer övning för att kunna skilja på varianter av samma föremål eller djur.

Vad ska man göra när det svider?

De flesta stick eller bett av

insekter känns bara en

Sedan slutar det svida. Man

använda salvor som finns

eller badda med vatten

kan gnidas med en

den finns ett ämne

bigiftet. Gnugga

att hålla ryggen

använd

Cupcakes

uppifrån

från sidan

En taktil bild är ofta en överföring av en visuell bild. Bilderna kan göras i olika tekniker och material som alla har gemensamt att de uppfattas med känseln.

Vad är taktila bilder?

Taktila bilder är bilder som kan uppfattas med känseln. Både personer med synnedsättning och seende kan läsa dem. Den som inte ser läser med fingertopparna.

Taktila bilder återger motivet i upphöjda linjer och ytor med kännbar textur. Att tolka en taktil bild med känseln är krävande. Även om den är tydlig behövs för det mesta även en beskrivning i ord.

Bildernas svårighetsgrad varierar, från mycket enkla med få och tydliga detaljer till mycket svåra med flera texturer och detaljer. Bildens syfte och målgrupp avgör hur avancerad bilden kan vara.

En taktil bild är ofta en överföring av en tecknad illustration eller ett foto. Det kan vara en bild ur en lärobok eller en sagobok. Det kan också vara en överföring från ett foto på till exempel karta, konst eller arkitektur.

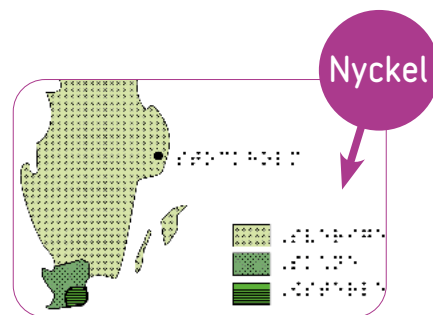
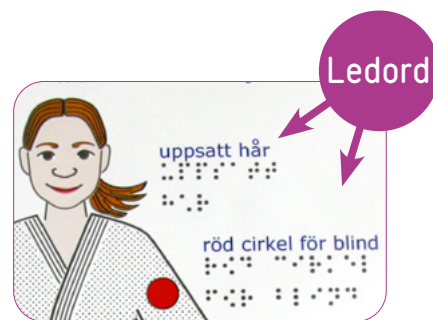
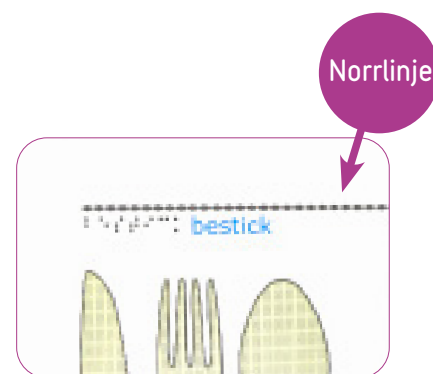
Läsa bilder visuellt och taktilt

Som seende kan du fånga helheten i en bild innan du går in på detaljerna. Den taktila läsningen av en bild måste vara mer systematisk än den visuella. Du måste komma ihåg vad du kände nyss för att kunna lägga till det du känner nu. Hjärnan fogar samman bit för bit som när du lägger ett pussel.

Norrlinje, ledord och nyckel

För att veta vad som är uppåt i en taktil bild används ofta en så kallad norrlinje. Den placeras horisontellt överst i bilden. Ledord namnger detaljer i en bild och finns i anslutning till dessa. Förklaringar kan också ges i en nyckel motsvarande den typ som används i kartor. Där anges vad bildens olika typer av linjer och texturer representerar.

Det krävs alltså mycket av barnets känsel och minnesförmåga för att det ska skapa sig en fullständig inre bild. Det är därför viktigt att börja med enkla taktila bilder och att använda bildbeskrivning och bildvägledning i utforskandet.

Bildbeskrivning och bildvägledning

I bildbeskrivningen återger du bildens innehåll så neutralt som möjligt utan att tolka den. Beskriv först bilden i stort och sedan de detaljer som är viktigast. Bilden i boken på fotot nedan kan beskrivas som att det är en bild av ett hus. Om den taktila bilden innehåller flera olika bildelement ska bildbeskrivningen tala om vilka de är och hur de är placerade i förhållande till varandra och över bildytan. I bilden nedan kan man till exempel berätta att huset har ett vinklat tak och en dörr.

I bildvägledningen leder du barnets taktila läsning genom att beskriva med ord vad barnet känner under sina fingrar. Du kan också försiktigt ha dina händer på eller bredvid barnets händer för att leda barnets läsning.

Du kan vägleda barnet genom bilden med ord eller med dina händer bredvid eller på barnets händer.

Utformning

En formgivare som översätter en visuell bild till en taktil måste fatta många beslut för att få fram rätt information i bilden. Ni kan tänka likadant när ni gör egna bilder.

Betona det viktiga

För att den taktila bilden ska vara möjlig att uppfatta med känseln kan den inte innehålla för många detaljer. Det gäller alltså att välja ut det viktigaste och sälla bort sådant som kan störa. Det viktiga avbildas tydligare än de andra delarna eftersom varje del måste vara lätt att identifiera. För att underlätta för personer med synrester används starka färger med tydliga kontraster. Det som inte känns taktilt i verkligheten, till exempel skuggor, tas inte med i taktila bilder.

Vid läsning av en taktil bild kan känseln bara fånga upp sådant som är påtagligt kännbart. Som hörn, konturer, linjer och skillnader i ytor. För nybörjarläsaren är det bra att börja med kollagebilder. De är enkla att tolka eftersom de görs i olika typer av material. Reliefbilder som till exempel svällpapper är mer utmanande. Där är bilden uppbyggd av ett och samma material. Bildens taktila delar består istället av olika mönster och linjer. Läs mer om kollagebilder och olika tekniker för relieftryck på sidan 12-13.

I kollagebilder skiljs ytorna åt med hjälp av olika material.

Ibland behöver djup och perspektiv tas bort när en bild översätts taktilt. Som här på omslaget till boken **Lilla tomten**.

Formen kan vara avgörande för att förstå bilden. Kanin- och kattöron kanske känns lika i texturen men har olika form.

Perspektiv, avstånd och storlek

Ofta avbildas personer i bilder i profil med bara en arm och ett ben, och ett träd som står nära i bild avbildas större än det som finns längre bort. Det är ofta svårt att översätta den typen av djupperspektiv och avstånd till taktila bilder. För att läsaren ska förstå sådana bilder kan det behövas kompletterande beskrivning eller ledord. Läs mer om ledord på sidan 7.

Den taktila effekten

Det kanske kan tyckas självklart, men tål ändå att poängteras: i taktila bilder är den taktila effekten viktigare än den visuella. Därför väljs materialet för kollagebilder i första hand efter hur det känns och inte efter om färgen överensstämmer med det verkliga föremålets.

Material och form

Material och form kompletterar varandra i bilden. Katter och kaniner har båda mjuk päls men formen på öronen skiljer dem åt och hjälper läsaren att förstå vilket djur det är.

Hög eller låg relief

Det är viktigt att den taktila bilden är utformad så att man kan känna även små nivåskillnader. Låga reliefer fungerar bättre än höga eftersom de höga relieferna inte bildar någon tydlig form mot bakgrunden. Fingerblomman, den känsligaste delen av fingertoppen som taktila läsare använder, behöver kunna känna på både relief och bakgrund samtidigt, och är reliefen för hög går inte det.

Den som läser bilder
med fingrarna behöver
kunna känna på relief
och bakgrund samtidigt.

Taktila bilderböcker

De två vanligaste bildtyperna som används för att göra taktila bilderböcker är kollage och relief. Oavsett framställningssätt måste man ta stor hänsyn till de krav på tydlighet den taktila läsningen ställer.

Kollage

Bilder i taktila kollageböcker monteras för hand av formgivaren och bilderna görs oftast i olika material. Så långt det går ska man välja ett material som påminner om hur det verkliga objektet känns taktilt. Dessutom måste man tänka på att det ska gå att skilja de olika materialen från varandra. Bilderna fästs på en bakgrund i färgad kartong.

Reliefbilder

Reliefbilder framställs med olika typer av trycktekniker. Svällpapper och screentryck har länge varit de vanligaste formerna i MTM:s bokproduktion. I reliefbilder kan man göra det enklare att skilja de

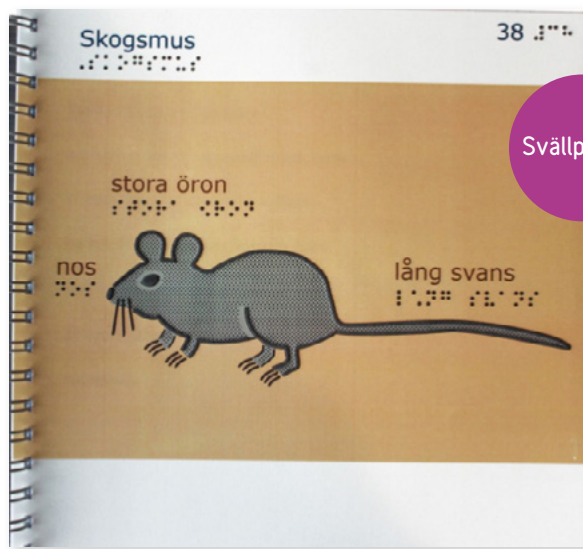
Taktila boken **Rödluan**.

olika delarna i bilden från varandra genom att använda några få olika sorters linjer, punkter och mönster på ytor.

Svällpapper är ett papper som är bestruket med en lösning som expanderar av värme. Linjer, punkter och ytor i svart färg som innehåller kol drar åt sig värme och sväller då svällpappret exponeras för infravärme. Resultatet blir en bild med relief. Med svällpapper kan man bara ha en nivå på reliefen.

Screentryckta bilder har ungefär samma uppbyggnad och utseende som svällpappersbilder. Det som skiljer dem åt är framställningssättet. De taktila ytorna i bilden trycks så att färgen bildar en upphöjning. Man blandar lim med färg för att få släta reliefer, eller med sand för att få fram en strävare yta. Mjuka eller lena ytor kan framställas med så kallat flock - fibrer som blåses över en limmad yta. Resultatet påminner om sammet.

Taktila boken **Maja tittar på naturen - Sommaren**.

Taktila boken **Hemma hos Miffy**.

Börja läsa

Den som ska lära sig läsa taktila bilder börjar med enkla avbildningar. Det finns barnböcker med lätta bilder där barnet bara behöver fokusera på texturen och inte formen. En kvadratisk bit lurvigt tyg klistrad på en bit kartong kan representera djuret i en saga, en bit frotté kan illustrera en handduk och så vidare. När barnet känner sig säker på hur texturen representerar innehållet i berättelsen kan ni gå vidare till bilder med enkla detaljer.

En sådan enkel bild kan vara en stol som bildar linjer när den avbildas från sidan: sitsen är vågrät, ryggstödet lodrät och benen lodräta. Inget mer. Inga skuggor eller perspektivförskjutningar.

Det tar längre tid att lära sig förstå och tolka bilder genom känseln än med ögonen. Det behövs många tillfällen och variationer av samma föremål för att kunna dra slutsatser och generalisera.

Exempel på bild med enkla detaljer. Uppslag ur **Guldlock och de tre björnarna**.

I vardagsrummet stod tre stolar.
Pappa Björns stora stol var aldeles
för hård. Och Mamma Björns mellanstora
stol var aldeles för mjuk. Men Lilla Björns
lilla stol var precis lagom. I den satte sig
Guldlock och åt upp all gröten.

12

Låna taktila bilderböcker
på biblioteket eller
från Myndigheten
för tillgängliga medier.

mtm.se

Lär känna taktila bilder

För barn med synnedsättning är taktila bilder viktiga för att de ska förstå sin omvärld. Även barn med andra funktionsnedsättningar kan ha stor hjälp av taktila bilder för att stimulera läsningen och förstå information.

Men det krävs mycket träning för en person med synnedsättning att lära sig läsa taktila bilder. Och hur förklarar vi egentligen vad en bild är? Det är svårt även för seende att beskriva hur något tvådimensionellt representerar något tredimensionellt. Den här broschyren är ett stöd för dig som ska hjälpa ett barn att förstå taktila bilder.

MYNDIGHETEN FÖR
TILLGÄNGLIGA MEDIER

MTM är en statlig myndighet och Sveriges kunskapscentrum för tillgänglig läsning.
Vår vision är ett samhälle där all läsning är tillgänglig.

www.mtm.se • info@mtm.se • 040-653 27 00